

УДК 343.133:343.71

Д.Д. ЗАЯЦЬ, канд. юрид. наук, доц.,
Харківський національний університет внутрішніх справ

М.О. ПОЄДІНЦЕВА, Харківський національний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ПРО КРАДІЖКИ У ПАСАЖИРІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Ключові слова: дослідча перевірка, порушення кримінальної справи, слідчі дії, крадіжка, залізничний транспорт

На сучасному етапі економічного зростання держави перед правоохоронними органами гостро стоїть питання забезпечення реалізації громадянами України своїх прав на власність, оскільки мають і продовжують мати високий ступінь суспільної небезпеки корисливі злочини, кількість яких з кожним роком зростає. Серед таких злочинів певне місце займають злочини, спрямовані на заволодіння чужим майном з метою збагачення, зокрема, крадіжки у пасажирів залізничного транспорту.

Проблемам розслідування крадіжок на залізничному транспорті присвячено декілька достатньо обґрунтованих досліджень (В.А. Князева, З.І. Митрохіної, В.П. Петрунєва, А.В. Сергунова, М.В. Капустіної та ін. [1–3]), але вони були спрямовані на розгляд питань, пов'язаних з методикою розслідування крадіжок вантажів. Водночас, методиці розслідування розкрадань майна пасажирів на залізничному транспорті, присвячена робота російського вченого А.М. Нудельштейна [4]. Проте, слід зазначити, що у вітчизняній науці криміналістики питання розслідування крадіжок у пасажирів залізничного транспорту досліджені не достатньо, що визначає актуальність цієї статті.

Метою даної статті є вирішення окремих завдань, а саме: визначення порядку порушення кримінальної справи даної категорії злочинів, виявлення недоліків в діях правоохоронних органів залізничного транспорту на

стадії порушення кримінальних справ, розроблення практичних рекомендацій для слідчих лінійних відділів та співробітників органу дізнання щодо збирання та оцінювання первинних матеріалів про крадіжки у пасажирів залізничного транспорту, які сприятимуть прийняттю обґрунтованих рішень у стадії порушення кримінальної справи.

Приводами до порушення кримінальних справ про крадіжку особистого майна у пасажирів залізничного транспорту, у більшості випадків, є заява або повідомлення потерпілої особи про злочин, а також безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим чи прокурором ознак такого злочину. Значно рідше порушуються кримінальні справи за вказаною категорією злочинів на підставі явок з повинною, та практично відсутні такі підстави для порушення кримінальних справ (згідно проведеного дослідження), як повідомлення опубліковані в пресі, а також повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину або на гарячому.

Окремої уваги заслуговують питання визначення підслідності розслідування крадіжок у пасажирів залізничного транспорту. Відповідно діючого законодавства (ст.116 КПК України), досудове слідство провадиться в тому районі, де вчинено злочин. Коли місце вчинення злочину невідоме, а також з метою найбільш швидкого і повного його розслідування, слідство може провадиться за місцем виявлення злочину або за місцем перебування підозрюваного, обвинуваченого, або за місцем перебування більшості свідків. У разі, якщо слідчий встановив, що дана справа йому не підслідна, він зобов'язаний провести всі невідкладні дії, після чого передати справу прокуророві для направлення її за підслідністю. Місце провадження досудового слідства визначається за загальними правилами територіальної підслідності, а саме досудове розслідування проводиться в тому районі, де вчинено злочин [5]. Розподіл території обслуговування між транспортними органами внутрішніх справ та територіальними органами внутрішніх справ здійснюється згідно Наказу МВС України «Про розмежування зон оперативного обслуговування між територія-

ми ОВС України» [6]. Водночас необхідно зазначити, що оскільки маршрут слідування пасажирів може пролягати по територіях оперативного обслуговування різних лінійних відділів, або навіть різних залізниць, тому розподіл території оперативного обслуговування органів внутрішніх справ на залізничному транспорті здійснюється на підставі місцевого наказу, який видається в кожному лінійному органі чи управлінні на залізничному транспорті, що межує з іншим лінійним відділом, управлінням чи іншою залізницею.

Аналіз матеріалів судово-слідчої практики та результати проведеного дослідження за вивченими архівними кримінальними справами про крадіжки у пасажирів залізничного транспорту, дозволяють зробити висновок про те, що кримінальні справи з розслідування вищезазначених злочинів порушуються: а) слідчим або начальником слідчого відділення лінійного відділу; б) міжрайонним транспортним прокурором; в) органом дізнання (оперативними співробітниками).

Слідчими органами кримінальна справа порушується тоді, коли затримана особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, та наявна інформація про судимість чи скоєння раніше цією особою будь-якого із злочинів, передбачених статті 185, 186, 187, 189-191 та 262 КК України. В такому випадку кримінальна справа порушується відносно особи за ч.2 ст.185 КК України, тобто як злочин вчинений особою повторно.

У ситуації, коли підозрювана особа встановлена і раніше не вчиняла злочини, передбачені вищевказаними статтями Кримінального кодексу України, або судимість у неї, згідно з положеннями ст.89 КК України знята чи погашена, або коли підозрювана особа раніше не притягувалась до кримінальної відповідальності та не була засуджена за злочини, вчинення яких утворює повторність, кримінальна справа, після складення органом дізнання протокольної форми, порушується міжрайонним транспортним прокурором за ч.1 ст.185 КК України, і надалі передається у слідче відділення лінійного відділу для провадження досудового слідства (статті 425–430 КПК України) [5, 7].

В тому випадку, коли особа, що вчинила крадіжку у пасажирів залізничного транспорту, не встановлена і злочин не є тяжким або особливо тяжким, кримінальна справа порушується органом дізнання лінійного відділу за фактом. У такій ситуації, проводяться необхідні організаційні та оперативно-розшукові заходи направлені на встановлення особи, яка вчинила злочин, і в разі її встановлення, органом дізнання порушується кримінальна справа відносно даної особи. Після цього проводяться невідкладні слідчі дії та оперативно-розшукові заходи і кримінальна справа в десятиденний термін передається за узгодженням транспортного міжрайонного прокурора до слідчого відділення лінійного відділу для провадження досудового слідства.

Згідно проведеного дослідження, порядок дій працівників органів внутрішніх справ на залізничному транспорті на стадії порушення кримінальної справи, визначається, перш за все, місцем вчинення злочину. А саме, коли злочин вчиняється: а) в потязі далекого прямування; б) в приміському потязі; в) на вокзалах і станціях.

У разі вчинення крадіжок у пасажирів залізничного транспорту в потязі далекого прямування співробітники транспортної міліції, які виконують функції по охороні правопорядку при слідуванні потягу від пункту відправлення до пункту призначення, приймають заяву про скоєний злочин і вживають необхідні початкові заходи, спрямовані на розкриття злочину під час слідування потягу, а саме розшук підозрюваної особи та її затримання, розшук викрадених речей, встановлення свідків та їх опитування, відібрання деталізованих пояснень від потерпілого стосовно самої події та ознак викрадених речей. У ситуації, коли особа, яка вчинила злочин, встановлена, один із співробітників транспортної міліції разом з потерпілим та підозрюваною особою висаджується на найближчій станції, де знаходиться лінійний відділ внутрішніх справ на залізничному транспорті, та передає зібраний матеріал за підслідністю для вирішення питання про порушення кримінальної справи. Даний злочин реєструється у вищезазначеному підрозділі, а підозрювана особа конвоєм доставляється до

відповідного лінійного відділу або вона зобов'язується прибути у визначений час та день для проведення необхідних процесуальних дій. Слід зазначити, що у разі знаходження лінійного відділу міліції на значній відстані від місця вчинення злочину, наряд супроводження потягу передає інформацію про вчинений злочин черговому найближчого лінійного органу за допомогою телефону або радіостанції. У ситуації, коли особа, що вчинила злочин, не встановлена, матеріал дослідчої перевірки збирається на шляху слідування потягу, при цьому приймаються всі необхідні організаційні та оперативно-розшукові заходи, направлені на встановлення та затримання підозрюваної особи. Після чого наряд супроводження слідує до станції свого призначення, де в місцевому лінійному відділі чи управлінні реєструє матеріал та відправляє його поштою за місцем територіальної приналежності.

Якщо злочин вчиняється в приміських потягах, то комплекс дій та заходів працівників транспортної міліції є таким же як і при крадіжках, вчинених в потягах далекого прямування. Проте, враховуючи недостатню укомплектованість підрозділів транспортної міліції нарядами супроводження для приміських потягів, така можливість існує не завжди. В такій ситуації машиніст, після отримання заяви про вчинення крадіжки у пасажирів потягу, повинен за допомогою радіостанції викликати наряд міліції з найближчого лінійного відділу внутрішніх справ або з лінійного пункту міліції. Після чого, на місце вчинення крадіжки прибуває наряд міліції або слідчо-оперативна група, завданнями яких є розшук злочинця «по гарячих слідах», встановлення фактичних обставин та місцезнаходження викраденого майна, встановлення очевидців вчиненого злочину та їх опитування, проведення огляду місця події. Після здійснення всіх необхідних першочергових дій зібраний матеріал передається до лінійного відділу, на території якого була вчинена крадіжка.

Слід зазначити, що у ситуації, коли крадіжки у пасажирів залізничного транспорту вчиняються на територіях вокзалів та станцій, які знаходяться у віданні лінійних відділів на залізничному транспорті та лінійних управ-

ліль УМВС України, розташованих в межах вокзальних комплексів, процесуальні особливості, притаманні даному виду злочину, відсутні, у зв'язку з тим, що всі об'єкти вокзалу легкодоступні, а його територія обмежена. Немає значних складностей у встановленні свідків, а також у затриманні і доставці до відділу осіб, підозрюваних у вчиненні злочину. Однак, слід зазначити, що в багатьох випадках, особи, які підозрюються у вчиненні злочинів на залізничному транспорті, не мають з собою або взагалі документів, які дозволяють встановити цю особу, зокрема, це особи без визначеного місця проживання або особи, які нещодавно вийшли з місць позбавлення волі. Не поодинокі також випадки, коли особи називають чужі персональні дані, «видають себе» за товариша або родича, приховують наявність попередніх судимостей з метою уникнення арешту та втечі й переховування від правоохоронних органів в подальшому. В таких випадках оперативні працівники органів внутрішніх справ здійснюють заходи щодо встановлення особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, що у свою чергу затягує процес дослідчої перевірки та час порушення кримінальної справи.

Після того, як слідчий отримав первинний матеріал, він повинен його оцінити і вирішити питання про порушення кримінальної справи. Для прийняття обґрунтованого рішення стосовно порушення кримінальної справи про крадіжку у пасажирів залізничного транспорту в цьому матеріалі повинні міститись достатні дані, які вказують на ознаки злочину. У зв'язку з цим достатніми вважаються дані про факт вчинення таємного викрадення чужого майна, відсутність майна, яке належало потерпілому, сума матеріальної шкоди, яка достатня для порушення кримінальної справи (не менше 94 грн 10 коп.) [8].

Такі достовірні дані про наявність вказаних обставин дають підстави для обґрунтованого порушення кримінальної справи за ст.185 КК України. Це рішення слідчий приймає на підставі аналізу матеріалів, наданих співробітниками органу дізнання, які проводили дослідчу перевірку, а саме: а) заяви або повідомлення, які стали приводом для проведення перевірки; б) рапорту працівника орга-

нів внутрішніх справ на залізничному транспорті з повним викладом обставин виявлення злочину; в) протоколу огляду місця події; г) пояснення понятих; ґ) пояснення потерпілої особи; д) рапорт на затримання запідозреної у вчиненні крадіжки особи; е) пояснення затриманої особи; є) протокол особистого огляду вказаної особи; ж) висновок спеціаліста про вартість викраденого майна; з) документи, які засвідчують особу потерпілого та особу, яка підозрюється у вчиненні злочину.

До матеріалів за наявності мають додаватися документи чи інформація отримана з інших джерел про приналежність викраденого майна потерпілому та його вартість. У зв'язку з тим, що певне значення для вирішення питання про порушення кримінальної справи має встановлення вартості викраденого майна, необхідно наголосити на обов'язковій наявності в первинному матеріалі довідки спеціаліста, який проводив попереднє дослідження і визначив вартість такого майна. Однак, слід зазначити, що вартість викраденого майна для порушення кримінальної справи може встановлюватися не лише за дослідженням експертної установи, а й зі слів потерпілої особи, яка для підтвердження вартості майна, надає відповідні документи. В такому випадку, кримінальна справа порушується, і в постанові вказується сума матеріальної шкоди, яку вказав потерпілий та підтвердив відповідними документами. У випадку, коли сума збитку, яку вказав потерпілий та сума, яку визначив експерт, не співпадають, слідчий на підставі ст.130 КПК України виносить постанову про уточнення суми матеріальної шкоди завданої потерпілому, де вказується, що сума матеріальних збитків, яку визначив експерт, є остаточною.

Прийняття обґрунтованого рішення на стадії порушення кримінальної справи про крадіжку у пасажирів залізничного транспорту можливе за наявності вищезазначених первинних матеріалів, оцінка яких слідчим має здійснюватись шляхом ретельного аналізу в аспекті встановлення наявності або відсутності даних, що вказують на ознаки злочину.

Результати проведеного дослідження за вивченими архівними кримінальними справами про крадіжки у пасажирів залізничного

транспорту, а також аналіз матеріалів судово-слідчої практики дозволяють зробити висновок про те, що на стадії порушення кримінальної справи існують певні недоліки в діях працівників органів внутрішніх справ на залізничному транспорті, а саме:

- не належним чином або поверхнево проводиться опитування свідків, під час якого, у більшості випадків, не з'ясовуються їх анкетні дані, що у подальшому унеможливує проведення слідчих дій за їх участю, оскільки частіше всього такі свідки проживають в містах чи населених пунктах, які знаходяться на значній відстані від лінійного відділу органів внутрішніх справ, або навіть в іншій країні;

- неякісно проводиться огляд місця події, тому що: неправильно вказуються назви об'єктів транспорту, які знаходяться на місці огляду; неточно та неповно описуються сліди злочину та обстановка на місці його вчинення; вилучаються не всі виявлені на місці події речові докази; не у всіх випадках проводяться необхідні вимірювання; якщо проводиться фото- та відеозйомка, то знімки чи відеозапис або відсутні або неналежної якості; не додаються чи складаються неналежним чином плани та схеми;

- не достатньо ретельно проводиться опитування потерпілих щодо обставин вчинення злочину, які з часом просто забуваються.

У зв'язку з викладеним, вважаємо, що працівникам лінійних підрозділів внутрішніх справ на залізничному транспорті доцільно ретельніше готуватись до опитування свідків і потерпілих та під час їх проведення з'ясовувати всі обставини події, що підлягають встановленню та доказуванню у справі; невідкладно, з дотриманням вимог кримінально-процесуального законодавства та криміналістичних рекомендацій проводити огляд місця події.

Подальші розвідки у напрямку дослідження питань розслідування крадіжок у пасажирів залізничного транспорту можуть бути спрямовані на удосконалення наведених рекомендацій, розроблення наукових і практичних рекомендацій щодо організаційних заходів розслідування та алгоритмів дій слідчого в умовах типових ситуацій досудового слідства, тактики окремих слідчих дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Князев В. А. Методика расследования хищений грузов на железнодорожном транспорте : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В. А. Князев. – Х., 1972. – 24 с.
2. Петрунев, В. П. Кражи грузов на железнодорожном транспорте: особенности расследования : пособие / В. П. Петрунев, А. В. Сергунов. – М. : НИИ МВД РФ, 1992. – 64 с.
3. Капустіна М. В. Методика розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті, вчинених злочинними групами: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Капустіна М. В. ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2007. – 230 с.

4. Нудельштейн А. М. Расследование хищений имущества пассажиров на железнодорожном транспорте : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / А. М. Нудельштейн ; Всерос. науч.-исслед. ин-т МВД РФ. – М., 2008. – 20 с.
5. Кримінально-процесуальний Кодекс України : від 28.12.1960 р., № 1001-05 // ВВР України. – 2011.
6. Наказ МВС України «Про розмежування зон оперативного обслуговування між територіями ОВС України» : від 27.02.2004 р., № 213.
7. Кримінальний Кодекс України : від 05.04.2001 р., № 2341-III // ВВР України. – 2011.
8. Закон України «Про внесення змін до КУпАП та КК України, щодо посилення відповідальності за викрадення чужого майна» : від 04.06.2009 р. // ВВР України. – 2009.

Заяць Д. Д. Особливості порушення кримінальної справи про крадіжки у пасажирів залізничного транспорту / Д. Д. Заяць, М. О. Поєдинцева // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 284–288 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11zddpzt.pdf>

Визначено та розкрито зміст та порядок порушення кримінальних справ про крадіжки у пасажирів залізничного транспорту; виявлено недоліки в діях правоохоронних органів залізничного транспорту на стадії порушення кримінальної справи; розроблено практичні рекомендації для слідчих лінійних відділів та співробітників органу дізнання щодо збирання та оцінювання первинних матеріалів про крадіжки у пасажирів залізничного транспорту, які сприятимуть прийняттю обґрунтованих рішень у стадії порушення кримінальної справи.

Заяць Д.Д., Поєдинцева М.А. Особенности возбуждения уголовного дела про кражи у пасажирів залізничного транспорту

Определено и раскрыто содержание и порядок возбуждения уголовных дел про кражи у пассажиров железнодорожного транспорта; определены недостатки в действиях правоохранительных органов железнодорожного транспорта на стадии возбуждения уголовного дела; разработаны практические рекомендации для следователей линейных отделов и сотрудников органа дознания, что касается сбора и оценки первичных материалов про кражи у пассажиров железнодорожного транспорта, которые способствуют принятию обоснованных решений на стадии возбуждения уголовного дела.

Zajac D.D., Poedintseva M.A. Features of Investigation of the Criminal Case about the Theft of Railway Passengers

Is defined and disclosed the contents and order criminal cases of theft from passengers about the rail industry; identified deficiencies in the actions of law enforcement officers of railway transport on the stage of criminal proceedings, practical recommendations for investigators and staff of the linear parts of the body of inquiry, the collection and evaluation of primary materials about the theft from passenger rail transport, that contribute to informed decision-making at the stage of a criminal case.